

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

Hâlid Ziyâeddin

MUSAVVER
MISIR HATIRATI

Sunuş
Prof. Dr. İdris Bostan

Hazırlayanlar
Zeynep Bostan - Ayşe Yıldırım

ÇAMLICA

İstanbul 2017

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	VII
Önsöz.....	XIX
Giriş.....	XXIII
Hâlid Ziyâeddin'in Kimliğini Araştırmak.....	XXIII
“Hâlid Ziyâeddin” Adı.....	XXIII
Hâlid Ziyâeddin Mısır'a Neden Gitti?.....	XXIV
Mısır'daki Ahmed Muhtar Paşa Belgeleri ve Hâlid Ziyâeddin.....	XXV
Hâlid Ziyâeddin'in Meslek Hayatı.....	XXX
Musavver Mısır Hatıratı.....	1
Medhal.....	3
Kısm-1 Evvel.....	6
Ehramlar.....	8
Mısır Âsâr-ı Ferâine Müzesi.....	48
Kal'a ve Kuyu.....	55
Belediye Bahçeleri.....	62
Hayvanat Bahçesi.....	67
Hilâl-i Ahmer.....	72
Ahvâl-i Havâiye.....	75
Kahire Camileri.....	78
Âsâr-ı İslamiye ve Arabiye Müzesi.....	91
Kütübhone-i Hidivî.....	94
Elektrikli Tramvaylar.....	96

Yollar	101
Köprüler	108
Havagazları.....	112
Araba ve Piyadeler.....	114
Polis Vezâifi	118
Süvari Polis Devriyeleri.....	121
Polis Teşkilatı.....	122
Oteller	127
Musikalar	139
Postalar.....	144
Kıyafet - Terbiye - Maaşat ve Bazı Malumat-ı Askeriye.....	149
Heliopolis-Aynüşşems.....	165
Arsalar	171
Kanâtır-ı Hayriye.....	174
Kanâtır-ı Hayriye'deki Millet Bahçesi.....	189
İnşaat-ı Miyâhiye Müzesi.....	194
Ameliyât-ı İskaiye Harita-i Mücessemesi.....	199
Tersane-Hapishane-İstihkâm.....	202
Memurîn-i Hükümetin Suret-i Devamıyla Eyyam-ı Tatiliye.....	206
Tahsil-i Emval.....	208
İtfaiye.....	210
Mahmil-i Şerif Alayı.....	212
Gelin ve Cihaz Alayları.....	217
Cenaze Merasimi.....	220
Kabristan.....	222
Ziraat Sergisi.....	225
Sözlük	233
Dizin	243

SUNUŞ

Mısır Osmanlılar İçin Neden Önemliydi

Mısır, sahip olduğu fizikî ve beşerî coğrafi yapısı sayesinde çevresinde gelişen insanlık tarihinin en eski medeniyetlerine sahiplik etmiştir. Nil vadisinin ve deltasının, nehrin menbaından munsabına kadar geçtiğı bütün bölgelere hayat verdiği, Akdeniz’de denize döküldüğü bölgede kadîm zamanlardan itibaren pek çok devletin varlığını sürdürdüğü tarihin bilinen dönemleri için bir gerçektir. Bu dönemler içinde günümüze en çok eserleri intikal eden ilk devirlerden itibaren Firavunlar, Pers, Roma ve Bizans dönemleri Mısır’ın putperest ve Hıristiyan zamanlarına aittir. Eski Mısır’da bilim çok gelişmişti. Gerek firavunlar döneminin son aşamalarında gerekse Pers, Yunan ve Roma hâkimiyetleri sırasında buraya çok sayıda yabancı âlim ve seyyah gelmiş, bunlar ülkedeki gelişmeleri kendi ülkelerine aktarmışlardı. Ayrıca Mısır’ın dinî hayatı Yunanlılar’ı ve Romalılar’ı etkilemiştir. Eski Mısır peygamberler tarihi açısından da çok önemlidir. Ahd-i Atık’te ve Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Mûsâ’nun firavunla mücadelesi ve İsrâiloğulları’nın onun önderliğinde Mısır’dan çıkışı, Hz. Yûsuf kıssası gibi konular geniş yer almaktadır.

Müslümanların 642’de Mısır’ı fethinden sonra burada Emevi (661-750) ve Abbasi (750-1517) Hilafeti döneminde Münbit Hilal’in Mısır ve Suriye’yi içine aldığı görülmektedir. Abbasiler döneminde bir tarihten itibaren Mısır’da farklı devletlerin haki-

miyetinin devam etmesi ve halifenin Bağdad'da bulunması sebebiyle bölgenin yönetimi başka devletler tarafından sürdürüldü. Bu dönemde Tolunoğulları (868-905) ile İhşidîler'in (935-969) kurduğu sünni iki Türk devletinden sonra halkın çoğunluğunun sünni olmasına rağmen halifeligini ilan eden şii Fatimî Devleti (969-1171) döneminde Mısır, Abbasi hakimiyetindeki Bağdad'ı gölgede bırakacak düzeyde iktisadi ve kültürel bir canlılık kazandı. Daha sonra Kudüs fatihi olan (1187) Selahaddin-i Eyyûbi'nin 1169'da Mısır'da yönetimi ele geçirmesiyle birlikte başlayan Eyyûbiler (1169-1250) döneminin zengin mirasını Memlûkler teslim aldı (1250-1517). Bu dönemde Abbasi halifesinin şeklen ve resmen bu sıfatını korumak dışında yönetimde bir yetkisi bulunmuyordu.

Memlûklerin son döneminde Anadolu ve Balkan coğrafyasında fetihlerle gelişen yeni bir devlet olarak Osmanlılar hükümran olmaya başlamıştı. İstanbul'u fetheden ve Akdeniz'de kurduğu donanmalarıyla hakimiyetini bütün Doğu Akdeniz'e ulaştıran Osmanlı İmparatorluğu yönetimi, zaman zaman arada çatışmaya varan anlaşmazlıklar olsa da Abbasi halifesinin Kahire'de oturması ve kutsal mekanların himayesinin Abbasiler'de bulunması sebebiyle Memlûklerle iyi geçinmeye dikkat ediyordu.

Mısır'ın Fethi Öncesinde Osmanlı-Memlûk İlişkileri

15. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan coğrafi keşifler sonucunda dünya coğrafyasında yeni bir dönem başladı. Daha önce Hindistan ve Uzakdoğu'dan Avrupa'ya kadar uzanan kadim baharat ticaretinin güzergahı Kızıldeniz ve Mısır üzerinden Akdeniz'e ve oradan da Avrupa limanlarına ulaşırken, Portekiz'in teşebbüsüyle Afrika kıtası dolaşarak yeni deniz yolları vasıtasıyla Hind Okyanusu'na varılmış oldu.

Coğrafi keşiflere daha çok Osmanlıların Doğu Akdeniz'i ele geçirmiş olmasının etkisiyle yönelen Portekiz ve İspanya'nın

ticaret yollarını ele geçirmek kadar, Papalık'ın emriyle İslam'ın kutsal mekanlarını ele geçirmek gibi bir misyon taşıdıkları da bilinmektedir. Nitekim Portekiz'in Hind Okyanusu'na geçtikten sonra ilk önemli seferinin Kızıldeniz ve Haremeyn-i Şerifeyn'e yönelmesi bunu göstermektedir.

Portekiz'in 1502'den itibaren Kızıldeniz sahillerinde görülmesi ve Müslüman denizciliğine karşı saldırıda bulunması öncelikle Cidde'yi ve dolayısıyla Mekke'yi tehdit etmek amacıyla yönelikti. Bu ilk saldırıdan bir süre sonra Memlük Sultanlığı'nın bölgeyi korumak amacıyla harekete geçtiği görülmektedir. O zaman için bilhassa denizlerde ileri teknoloji ile inşa edilmiş döneminin en gelişmiş kalyon türü savaş gemilerine ve deniz gücüne sahip olan Portekiz'in aynı zamanda top ve tüfek gibi ateşli silahları karşısında İslam dünyası ve özellikle Müslümanların Mekke, Medine ve hatta Kudüs gibi kutsal mekanları ciddi bir tehdit altına girmiş oldu. Hind Okyanusu çevresindeki İslam devletlerinin ise böyle bir güce karşı koyabilecek imkanı bulunmuyordu.

Bu durum karşısında Haremeyn'i kontrolünde tutan ve böylece İslam coğrafyasını himaye etme sorumluluğu taşıyan Memlük Devleti, kendi imkanlarıyla bu sürpriz Portekiz gücüyle mücadele edemeyeceğini anlayarak Osmanlılar'dan askeri yardım istemeye başladı. Ayrıca Hindistan ve Açe'deki küçük Müslüman devletleri de öncelikle Mısır'daki Memlük Devleti'nden, daha sonra Osmanlı Devleti'nden hac ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması ve kendi topraklarının korunması için yardım istemeye başladılar.

Mısır'a yönelik ilk Osmanlı yardımı, İstanbul'a gelen Memlük elçisinin devleti adına yürüttüğü teşebbüs sonucu gerçekleşti. II. Bayezid'in tehdit altında gördüğü Haremeyn'e yardım amacıyla Akdeniz'in ünlü denizcisi Kemal Reis emrinde ilk filoyu gönderdiği 1507 senesi, Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethinden on yıl öncesine gitmektedir. Kemal Reis, Portekizliler'e karşı Memlük-

ler'e yardım için Osmanlılar tarafından hazırlanan asker, mühimmat ve top yüklü filo ile Mısır'a ulaştığında, Kahire'de büyük ilgi görmüştü. Portekiz'in Hind denizlerindeki gücünü artırması karşısında çaresiz kalan Sultan Gavri, işbirliği imkanları aramayı sürdürdü. Böylece Memlûk-Hindistan-Osmanlı devletlerinin sultanları arasında elçi trafiği yoğun bir şekilde giderek arttı. İstanbul'a arka arkaya Memlûk elçileri gelmeye başladı. Elçi Emir Alan, Haziran 1510'da Kahire'ye döndüğünde Osmanlılar'dan yardım sözü almış bulunuyordu. Bundan dört ay sonra Mısır'a büyük çaplı askeri yardım taşıyan Kemal Reis emrindeki bir filo Ege Denizi'nde fırtınaya yakalanınca, ünlü denizcinin gemisi batmış ve Osmanlı yardımının Kahire'ye ulaşması da gecikmişti. Sultan Gavri'nin II. Bayezid'e gönderdiği ve muhtemelen Kemal Reis'in filosunda bulunan elçi Yunus el-Adilî, gemi inşa malzemesiyle yüklü birkaç gemi ile ancak Ocak 1511'de Mısır'a vardı. Bulak'a gelen bütün eşya Kahire kalesine taşındı. Portekiz'e karşı Memlûk mücadelesini yakından takip eden ve destekleyen II. Bayezid, bu malzemeleri karşılıksız göndermişti.

Ertesi sene Memlûk donanması için malzeme temin etmek üzere Reis Hâmid İstanbul'a gittiğinde saltanat değişikliği ile karşılaştı. II. Bayezid'in yerine Yavuz Sultan Selim padişah olmuştu. I. Selim tarafından kabul edilen Reis Hâmid, bol miktarda bakır, demir tüfek, halat, kereste ve benzeri mühimmat yüklü gemilerle Mısır'a gönderildi. Çok geçmeden Memlûk başkentine II. Bayezid'in vefatı haberinin gelmesi büyük bir üzüntüyle karşılandı. Sultan Gavri'nin talimatıyla, Hıristiyan memleketlerinde çeşitli fetihler yapmış bu büyük gazi, mücâhid, murâbit ve âdil "Rum Meliki" için başta Ezher ve İbn Tulun olmak üzere büyük camilerde Cuma namazından sonra giyabi cenaze namazları kılındı.

Portekizlilerin Kızıldeniz'i ele geçirme hamleleri her sene artarak devam ediyordu. Portekizlilerin Kemeran'ı ele geçirdiği ve Sevakin'i kuşattığı haberleri üzerine, Mekke Şerifi de bizzat

Cidde'ye giderek şehri savunmak için harekete geçmişti. Bu haberler Sultan Gavri ve Mısır halkı üzerinde çok üzücü bir etki yaptı, hatta Kâdî'l-kudât Kemaleddin et-Tavil, Cuma hutbesinde Yemen sahillerinde bazı yerleri ele geçiren Portekizlilerden bahsederek başlarına gelen felaketi anlatan etkileyici bir konuşma yaptı. Bu nadiren yapılan bir uygulamaydı ve Portekizlilerin gelişinin Mısırlılar için hayati önemini vurguluyordu.

Kızıldeniz'de Selman Reis Dönemi ve Osmanlıların Mısır'ı Fethi

Bu tarihten itibaren Kızıldeniz'de Selman Reis dönemi başladı. 1514'te Sultan Gavri, çok önemsedığı Selman Reis'in yürüttüğü gemi inşa faaliyetlerini bizzat teftiş etmek maksadıyla Tomanbay, Hayırbey ve Alan Bey gibi komutanlarıyla birlikte mutantan bir şekilde Süveyş tersanesine gitti. Ertesi yıl, Portekizlilerin Cidde'yi hedef alan saldırıları karşısında Sultan Gavri, Kahire'de Selman Reis'in komutasında 6000 kişilik büyük bir Memlûk ordusu hazırlatarak top, tüfek ve diğer savaş aletleriyle donatılmış olan 20 gemilik Süveyş donanmasına katılmalarını emretti.

Bundan sonra Osmanlı-Memlûk ilişkilerinde bozulma göze çarpmaktadır. 1515'te Osmanlı kara ordusunun Haleb üzerinden Mısır'a ve 400 gemiden oluşan bir donanmanın da denizden İskenderiye ve Dimyat'a geleceği haberleri alındı. Bu durumdan rahatsız olan Memlûk sultanı ise, muhtemel bir Osmanlı seferine karşı burçları tamir ettirmek üzere İskenderiye'ye gitti ve Reşid'e sur yaptırdı. Bu sıralarda Osmanlı-Memlûk ordusu Kızıldeniz'de önemli üsler edindiği halde henüz deniz ticareti önündeki Portekiz engeli kaldırılamamıştı.

Bütün bu gelişmeler Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır üzerine düzenlediği seferlerin asıl amacını daha belirgin hale getirmektedir. Esasen o dönemde bugünkü Ortadoğu coğrafyasında

bir güç mücadelesi söz konusudur. Bu mücadelenin sacayağı olan Osmanlı-İran-Memlûk devletleri arasında, Avrupalı devletlerin diğerlerini desteklemesine rağmen Osmanlılar hakim güce sahipti. İran ile yaşanan mücadeleyi sadece mezhep farkına bağlayarak açıklamanın doğru bir yaklaşım olmadığı aşikardır. Aksi takdirde Mısır'daki sünni-Memlûk Devleti üzerine üstelik o sırada söz konusu olan iyi ilişkilere rağmen sefer düzenlemenin mantığı açıklanamaz. Osmanlı ülkesinin doğusunda baş gösteren ve Timur tehdidi gibi devamlı batıya yönelen düşmanca tavırların sebebi, İran-Safevi gücünün etkisini arttırmak istemesi idi ve buna mukabil Osmanlıların da bu tehditkar gücü bertaraf etmeyi düşünmesi en tabii hakkı idi. Bu tehdit 1514'te Çaldıran savaşıyla bi-hakkın ortadan kaldırıldı. Diğer amacı ise, İslam coğrafyasına güneyden gelen Portekiz tehdidinde dışarıdan yapılacak destek yardımlarla devam etmek yerine, kendi imkan ve kabiliyetlerini doğrudan bölgede temsil etmek ve Haremeyn'in korunması sorumluluğunu üstlenmek bilinci ile Mısır'ı kendi hakimiyetine almakti.

Osmanlı Sultanı I. Selim, bu sebeplerin sonucu olarak Mısır üzerine harekete geçmiş ve orduları önce 1516'da Mercidabık'ta Memlûk ordularını yenerek Haleb'i ele geçirmişti. Bu sırada, Kızıldeniz'de ise Osmanlı-Memlûk müttefik gücü Portekizlilerle çatışmaktaydı. Nihayet Yavuz Sultan Selim'in Ridaniye zaferiyle (22 Ocak 1517) Mısır'ı fethi ve Memlûk Devleti'nin sona ermesi üzerine Mısır coğrafyasında yeni bir dönem başladı.

Yavuz, o sırada Cidde'de bulunan Selman Reis'e Kahire'ye gelmesini emretti. Selman Reis yola çıkmak üzere iken Portekiz'e ait bir donanmanın Cidde'ye gelmekte olduğu haberini aldı. Halkın kalmasını istemesi ve Kâbe'nin tehdit altında olması sebebiyle bir müddet daha Cidde'de kalarak Portekiz saldırısını önlemeye çalıştı. Selman Reis'in Yavuz'a sunduğu 13 Nisan 1517 tarihli rapora göre, Cidde deniz savaşında Portekiz donanması, Selman Reis'in yönettiği deniz harekâtı ve kıyıda toplanan

yaptığı savunma sayesinde Cidde limanını terk etmek zorunda kalmıştı.

Selman Reis, beraberinde tüccarların yolunu kesen Portekizlilerden alınmış bir grup esir ve sayılamayacak kadar çok ganimetle Kahire'ye geldi. Yavuz Sultan Selim tarafından Divan'da kabul edilen Selman Reis, daha sonra İbrahim Paşa'ya sunduğu 1525 tarihli raporda da belirttiği gibi Kızıldeniz, Yemen ve Hindistan'a kadar olan coğrafyanın stratejik ve ekonomik önemini vurgulayarak yapılması gerekenleri sıralamıştır. Osmanlıların Mısır üzerinden yürütecekleri Kızıldeniz ve Hind Denizleri politikaları esasen Selman Reis tarafından oluşturulmuş ve hayata geçirilmiştir.

Nihayet Hind Kapudanı Piri Reis'in Mısır üzerinden organize ettiği Maskat ve Hürmüz seferleri ile (1552-53) Portekizliler'i yenilgiye uğratması Osmanlı Devleti'ni daha güçlü hale getirdi. Yine Özdemir Paşa'nın Mısır'da teşkil ettiği ordularla Habeşistan'ı fethi ile Mısır tam bir güvenlik merkezi oldu. Artık Yemen ve Habeş eyaletleri sayesinde Mısır Eyaleti, Osmanlı Doğu Afrikası ile Arap yarımadasının batısının üst yönetimini elinde tutan, İstanbul ile bu eyaletler arasında askeri ve ticari yapılanmayı kısmen yöneten bir merkez üssü haline geldi.

Büyük bir sükunet içinde geçen yüzlerce yıl içinde bölgenin yerleşik yönetimi zaman içinde değişimlere uğrasa da genellikle Mısır ile birlikte düşünülmüş ve değerlendirilmiştir. Akdeniz'de cereyan eden bütün seferlere gerek donanma ve asker, gerekse erzak ve mühimmat temini ile vazifeli olan Mısır Eyaleti'nin devlet hazinesine katkısı da her sene gönderdiği "irsâliye"lerle önemli bir yer tutuyordu. Yine yüzlerce yıl Kızıldeniz üzerinden yürüyen imparatorluk ticaretinin en önemli aktarma istasyonu konumunu korudu. Ayrıca önemli bir ilim ve kültür merkezi haline gelerek bilhassa Kahire, Arap ve Türk kültürünün temsil edildiği ve mezc olduğu bir hüviyete kavuştu. Cami ve medreseleriyle Osmanlı ilmiyesinin en önemli merkezlerinden oldu.

Kuzey ve Orta Afrikalı Müslümanların hac güzergahında olması sebebiyle Osmanlılar hac yollarının emniyetini sağlamak amacıyla Mısır'a her sene bir emirü'l-hac görevlendirdi.

Mısır'ın İşgale Uğraması ve Osmanlı Yönetiminin Yeniden Yapılanması

Mısır'ın karşılaştığı ilk dış tehdit 1798'de Fransa'nın işgaline uğramasıdır. Osmanlı-İngiliz müttefik donanmasının harekatıyla üç yıl sonra Mısır yeniden Osmanlı idaresine geçmiş (1801), ancak bu dönemden itibaren Mısır'da Mehmed Ali Paşa ve oğullarının egemenliği başlamıştır. Mehmed Ali Paşa iktidarını sağlayınca Mısır'da uzun vadeli askerî, idarî ve iktisadî reformlar başlattı. Ayrıca divan ve meclisler oluşturarak yönetimi merkezîleştirdi. Osmanlı merkezî idaresine karşı giriştiği silâhlı mücadele sonunda 1841 tarihli fermanla Mısır ve Sudan'ın yönetimini bir Osmanlı valisi olarak kendi uhdesine almayı başardı.

Mısır'ın maruz kaldığı ikinci büyük müdahale sömürgeciliğin yeniden hareketlenmesiyle birlikte görülen İngiltere'nin işgalidir. Süveyş Kanalı'nın açılması (1869) ile Hindistan ve Uzakdoğu'ya Akdeniz üzerinden ulaşmayı düşünen İngiltere, 93 Harbi (1877-78) sonrasında zor şartlar yaşayan Osmanlı İmparatorluğu üzerinde bu fırsatı bulmuş oldu. Önce Doğu Akdeniz'de önemli bir üs olarak gördüğü Kıbrıs'ı kiralama adı altında işgal etti. Güney Afrika-Akdeniz ve Hindistan-Akdeniz hattının en önemli hareket üssü olarak gördüğü Mısır'ı da 1882'de bir bahane ile işgal etti. Hidivlik yönetimine dokunmayan İngilizler, Sultan II. Abdülhamid'in Mısır'ı tahliye etmeleri konusundaki ısrarlarına karşı çıkmayarak bir oyalama taktiği uyguladı.

İngiliz işgali altındaki Mısır'ın yönetimi ve yaşanan şartların durumu önem kazandığında bu işgale son vermek ve Mısır Meşalesini halletmek, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında varılan mutabakat gereği, fevkalâde komiserlerin uhdesine tevdi edildi.

Bu durumda II. Abdülhamid, 93 harbinin ünlü komutanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa'yı 1885'te Kahire'ye gönderdi ve tahliyenin gerçekleştirilmesi görevini verdi.

Ancak Ahmed Muhtar Paşa, İngiliz komiseri Sir Drummond Wolff ile görüşmelere başladıysa da onun uzlaşmaz tutumu sebebiyle bir sonuç alamadı ve Wolff'un ülkesine geri çağırılmasıyla görüşmeler kesildi. İngiltere bir daha Mısır'a komiser göndermediği halde II. Abdülhamid, Muhtar Paşa'ya Mısır'da kalmasını emretti. Paşa Mısır'da kaldığı süre içinde devleti hem Hidivlere hem de İngilizler'e karşı en iyi şekilde temsil etmeye çalıştı. Onun yirmi üç sene süren fevkalâde komiserliği dönemine ait faaliyetleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır, Sudan, Doğu Afrika, Kızıldeniz, Hicaz bölgesi ve daha önce valilik görevinde bulunduğu Yemen hakkında politikalarının oluşmasını sağladı. Gazi Ahmed Muhtar Paşa, bir taraftan II. Abdülhamid'in bölgedeki gözü kulağı olduğu gibi diğer taraftan da sahip olduğu itibarlı konumu sayesinde hem Mısır halkı hem de Hidivler nezdinde hürmet görüyordu. Bu sebeple İstanbul'a gönderdiği raporlar ve zaman zaman Sultanın kendisinden yerine getirmesini istediği sorumluluklar sebebiyle Mısır ve çevresinde meydana gelen gelişmeleri en iyi bilen ve anlayan kişi olmuştu. Sadece ona ait yazışmaları incelemek suretiyle Osmanlıların Mısır ve Sudan'daki konumunu, Kızıldeniz sahillerinde şekillenen yeni sömürgeci yapılanmaları, Habeşistan'ın durumunu, hatta Asvan Barajı'nın (1902) ilk inşası sırasında bu barajın önemini anlamak mümkündür. Ahmed Muhtar Paşa, Berlin/Kongo Konferansı (1885) ile İngiltere, Fransa, Almanya ve Belçika arasında bölüşülmeye çalışılan Orta Afrika'daki nüfuz mücadelesini de en iyi şekilde gözlemleyerek II. Abdülhamid'e bildiriyordu.

***Musavver Mısır Hatıratı* Hakkında**

İşte elinizdeki kitap için yazılan Giriş'te okuyacağınız gibi, bu kitabın yazarı Hâlid Ziyâeddin de Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın

Mısır'da kalan Komiserlik evrakını İstanbul'a getirmekle görevlendirildiği için Mısır'a gitmişti. Bu vesileyle gezdiği Kahire'de karşılaştığı modern yapıyı anlamaya, hatta Osmanlı yönetimi ile mukayese etmeye çalıştı. Şehrin gelişmiş durumu onun da dikkatini çekmişti. Bir taraftan kadim dönemlerden itibaren Mısır'ın tarihi eserlerini incelerken, diğer taraftan müzelerini, botanik bahçelerini gezerek kendisi için ilginç gelen taraflarını ele alan bu hatıratı bir seyahatname gibi kaleme aldı.

Bu eserin günümüz kültür hayatına kazandırılması konusundaki düşüncem uzun yıllar öncesine dayanır. Kitabın hazırlanmasının önemi konusundaki kanaatimi paylaşıp, emin ellere tevdi ettiğim zamanın üzerinden yaklaşık altı sene geçti. Tam eserin hazırlıkları bitip de kitabın yazarı hakkındaki belirsizlikleri gidermek amacıyla araştırmalar yapılmasına öncülük ettiğim sırada eserin başka bir yayınevi tarafından yayınlandığını gördüm. Şüphesiz günümüz Türkçesine aktarılan veya aktarılacak pek çok kitabın başına gelme ihtimali bulunan böyle bir durum, o zamana kadar büyük bir titizlikle yürütülen çabaların heba olması anlamına da gelebilirdi ve bir müddet için de öyle oldu. O kadar ki bir yıl boyunca yazarının kimliği ile ilgili araştırmalar devam ederken dönemin kültür ve edebiyat hayatı üzerine vukufu olan bazı meslektaşlarıma konuyu açarak onlarla tartıştım. Çünkü kitabın yazarı Hâlid Ziyâeddin hakkında hiçbir bilgiye sahip olunmadığı için kullandığı dil ve üslup da dikkate alındığında -bilhassa Fransızca bakımından- “bu kişi acaba meşhur edib Hâlid Ziya olabilir mi” sorusunu akla getirmişti. Nitekim tarafımdan geliştirilen pek çok argümanın eserin diğer hazırlayıcıları tarafından da aynen tartışılmış olması aynı süreçte benim bu araştırmalarımın etrafta yeterince konuşulduğu fikrini dahi çağırıştırdı. Nihayet araştırmalar derinleştikçe bu kitabın yazarının kimliği vuzuha kavuştu ve “Giriş” için yapılan araştırmada ayrıntılı bir şekilde ele alınarak anlatıldığı gibi biyografisi şimdiki imkanlara

göre ortaya konuldu. Bu önemli bir tespit idi. Yine önceki neşirde birtakım okuma hatalarının varlığı ve belki hepsinden önemlisi Çamlıca Basım Yayın'ın kıymet bilir yöneticilerinin yıllar önce "bu kitabı biz basarız" diye verdikleri sözdeki kararlılıkları kitabın basımı için yeniden harekete geçilmesine vesile oldu.

Şüphesiz kitabın hazırlanmasında pek çok kimsenin emeği bulunmaktadır. Başta büyük bir titizlikle yıllarca çalışarak eseri doğru bir şekilde okumaya çalışan ve arşiv belgeleri ile dönemin gazetelerini tarayarak yaptıkları araştırmalarla yazarın kimliğini ortaya çıkaran Zeynep Bostan ve Ayşe Yıldırım'ı gayretlerinden ötürü tebrik ederim. Yazarın eserinde döneminin ifade tarzına uyarak kullandığı Fransızca tabirleri çözme çabaları yanında, metni birkaç defa sabırla gözden geçirmeleri ve son ana kadar tashihle uğraşmaları bunu göstermektedir.

Bütün tarih metinlerinin neşrinde en güvendiğimiz editör olarak Selman Soydemir'e ve arkadaşlarına son düzeltmelerdeki isabetli tespit ve tashihleri için, Atatürk Kitaplığı'ndan kütüphaneci Mücahit Bilgili'ye kitabın fotoğraflarını en iyi şekilde temin etmek üzere gerekli kolaylığı sağladığı için teşekkürü bir vazife bilirim. Nihayet her zamanki gibi kitabın en güzel şekilde basımını üstlenen Çamlıca Basım Yayın yöneticilerine teşekkür ederim.

İdris BOSTAN

Beylerbeyi, 12 Ağustos 2017